

Bygdekrönika från Lule älvdal

Hjalmar Palmgren 1933 – 34

I midvinterskrud väcker jordbruksbyn Lulavan vid Luleälvens nedersta lopp knappast något uppseende hos en förbipasserande, på vilken sida av älven han än färdas. Något lägger man dock genast märke till och det är för de för en bondby onekligen ganska pampiga tvåvåningshusen, vars oskrivna annaler gömma mången imponerande odalmanngärning värdig att tecknas i tidens hävder.

Som annorstädes i älvdalens byar ligga gårdarna här kringströdda från den branta älvstranden och uppefter slutningen till krönet av älvbrinken, antingen med långsida eller gavel vettande mot stora landsvägen. Den tillfrusna älven och de snötäckta, kala vidderna mellan hemmen bidraga till att åt byn förläna ett livlöst utseende under denna tid av året, då husbonde och dragare syssla med grus- eller timmerkörning ute i markerna och andra familjemedlemmar inomhus utföra sina sysslor.

Ett annat utseende har byn sommartid. Då framträda de röda, gula eller ljusa färgerna bättre på husen, och då finns icke längre några kala viddar. Nästan varje tum utgöres av rektangulära tegar, vars färgnyanser sammansmälta till ett harmoniskt helt med den blygsamma bergskedjan i söder och den sakta skridande älven i norr.

När vi i början av 1400-talet möta byn omnämnd i tryck har vår bygd seklers utveckling bakom sig, som i historiens ljus visar oss sina intressanta varianter. Då är det redan 100 år sedan Olof den vise i Uppsala genom underhandlingar med Magnus Erikssons förmyndarregering 1327 överkom äganderätten till älvdalens jord tillsammans med några andra personer. (Dittills hade man icke räknat och indelat vidderna här i byasamfälligheter, utan man gav den namn med älvdalsbeteckningar samt mera lokalt sett med hjälp av väderstrecks- och terrängförhållanden etc). Då hade i sekler ”screrefennae” (lapparna) vistats i våra fjälltrakter och älvdalen var då -om ock i mindre omfattning- bebodd av birkarlar.

Då var de stora folkvandringarnas tid ändad och i landet hade under årtusenden framvuxit ett folkmaterial, vars likmätighet historian icke känner. Vikingarna, vilka icke enbart smidde svärd, hamrade hjälmar och sköldbucklor utan även bedrevo betydande jordbruk och boskapsskötsel, utgjorde en våg av svensk mankraft och ambition, som vällde fram över Europa ända in i Asien och skänkte ”svionerna” aktning och respekt för århundrade framåt. Hur imponerande framstår icke deras färder för oss, när de med en mångfald högstävade skepp styrda med en åra satte ut i storm eller stiltje, trotsande böljor, bränningar och forsar för att grunda riken, anlägga städer och tolka hjärtats språk med korta strofer i sten. Vi känna ännu fläktarna från denna tid genom fynd, men duningarna efter den bedarrade stormen ha längesedan sopats bort av andra orkaner.

Allt sådant framträder som i en dröm, när man söker leta sig igenom älvdalens förflutna och kommer till den tidpunkt, där tidigare utveckling och kultur drunknar i skuggor från tidernas natt.

De första siffrorna om bebyggelsen äro blygsamma, ja kanske löjligt små för att vara summerade i en tid, då världen ännu bebotts av mänskliga individer i många, många tusen år – eller under en tidsrymd där en senare utveckling intill vår tid vid jämförelse knappast motsvarar en bokstav å en skriven sida. De tidigaste antydningarna om bebyggelse anges emellertid icke i siffror utan utgöras av traditioner, vars vederhäftighet i vår tid naturligtvis får anses i många avseenden diskutabel. Dylika traditioner omspanna ofta en orts eller orters första bebyggelse och ett exempel på en sådan kan kanske här fylla en uppgift genom att ingå

som ett fragment av vad som på denna väg bevarats kvar åt oss om bebyggelse i vår bygd under en viss obestämd tidpunkt tillbaka. Den berättades för endast ett par år sedan och åtminstone en variant av samma tradition har tidigare nått fram i tryck. Var och en får själv tilldöma den värde efter behag. Den berättades emellertid på landsmål och kan här lämpligen återges sålunda:

Per (Peell) bodde i Persön. Han hade fyra söner. Stor var han och arg. Hans närmaste granne bodde i Sävast och denne kunde aldrig låta bli att jaga inom Pers område. Ideligen lågo dessa grannar i fejd, och Per vädjade då och då bestämt till rättvisans handhavare att få sin granne i Sävast bortflyttad, emedan han "låg inpå knutarna". Men grannen bodde kvar och Pers söner växte och växte. Omsider blev Per tvungen att "flytta" (egentligen köra iväg) bort sina söner. Innan dess hade han emellertid noga givit akt på "vad var och en gick för". Sönerna hette Brend´n, Bjärs´n, Beris´n och Sånd´n. Av dessa var Per minst rädd för Beris´n, som fick bosätta sig några kilometer från Persön och platsen, där denne välartade son slog sig ned, blev sedan av Per kallad "Berisläete" (Börjelslandet). Några kilometer längre bort i samma riktning fick Sånd´n tillåtelse att bosätta sig och Per kallade hans boningsort "Sååta" (Sundom). Bjärs´n fick flytta längst bort, och som även han slog sig ned på en obebodd plats, gav Per denna namnet "Bjärsböin" (Björnsbyn). Brend´n gick åt det håll där ingen bodde, och efter honom ha vi namnet Brändön...

Som synes talar traditionen om den tid, då bygdens jord låg odelad och –åtminstone mera allmänt sett- fri att tagas i bruk av vem som helst. Grannar i nu vanlig bemärkelse existerade icke här, och därest Pers samtida bebyggare hade samma kynne som han, funnos knappast några som helst önskemål att åstadkomma ordnade menigheter och samhällen. Hur härmed än må vara så åskådliggör traditionen ganska bra de första antydningarna om bebyggelsen som vi fått genom forskning, och vilkas räckvidd för nedre älvdalens vidkommande icke just sträcker sig längre tillbaka än till vikingatiden.

Vi förstå emellertid att det tog anseelig tid i anspråk för bebyggarna här på 1300-talet att åstadkomma sammanflyttningar i byar, och vad som främst torde ha främjat ett sådant samgående var Magnus Eriksson och hans förmyndarregerings ingrepp, varom tidigare nämnts.

Efter cirka 100 år, eller år 1413, har Lule socken att uppvisa en bebyggelse om 120 rökar, vilket torde motsvara en ungefärlig folkmängd av 800 personer. Socknen är då den näst största norr om Umeå. För Lulavans vidkommande torde innevånarantalet vid denna tid icke ha varit stort om ens något, då det vill synas som om Unbyn och Lulavan någon tid efteråt icke voro skilda åt.

Men år 1543 uppträder Lulavan som självständig by, och vid denna tid återfinna vi där följande jordbesittare: Olaff Andersson, Erich Iönsson, Iöns Erson, Olaff Erson, Twre (Ture) Olson och Olaff Nilson. Kvarnen i byn ägdes då av förenämnda Olaff Erson.

År 1559 representerar byn en folkmängd av 48 personer, varav en dräng och fyra pigor och vid denna tid återfinna vi de flesta av våra större byar och många av dem med anseelig folkmängd. Kreatursbesättningen för de 48 innevånarna i Lulavan var då 10 kor, 47 hästar, 14 ungnöt, 57 får, 24 getter och 6 svin och den sammanlagda sädesskörden för byn var 392 hl. På en jordskatt av 151 "markland".

Enbart inom Nederluleå socken funnos då sammanlagt 2.800 personer och därav finna vi att folkmängden här under endast något över 100 år mer än trefaldigats. Vi kunna då med fog fråga oss, vad som kunnat åstadkomma en sådan befolkningstillväxt här på denna korta tid,

men som detta skulle föra oss för långt bort från uppsatsens egentliga uppgift att tillhandagå med moment av jordbruksutvecklingen, så åtnöja vi oss med att framhålla, att stegringen i bebyggelsen här främst skedde genom åtgärder från Gustav Vasa (1521-1560), vilken vid denna tid i egenskap landsens fader med stort nit och intresse både för sin egen och landets välfärd förde rottingen och såg till, att jordbesittaren skaffade inkomst för sig själv, sin familj och skatt åt kronan. Vid början av hans regering erlades skatt av bebyggarna här ganska godtyckligt, ehuru sådana pålagor genom stadfästelse av Magnus Eriksson skulle utgå ända sedan 1340.

Det vill synas som om Gustaf Vasa icke enbart lyckats att gynnsamt inverka på bebyggelsens stegring här utan även att inrikta vederbörandes uppmärksamhet på jordbruket som näring. Tidigare hade jakten och fisket utgjort huvudnäringar för bebyggarna, även om dess avkastning kvantitativt sett i förhållande till vidderna lämnade en hel del i övrigt att önska.

En orsak av vägande tyngd till förfång för jordbruksnäringen utgjorde den ägodelning, som rådde här intill slutet av 1700-talet eller egentligen intill laga skifte i mitten av 1800-talet. Ägorna voro inte skiftade ens byar och samhällen emellan och än mindre då mellan bebyggare inom byarna. Kronans jord var heller icke skild från enskildas besittningar, och skogsområdena utgjorde strängt taget en samfällid egendom. Detta missförhållande påpekade också sedermera (1859) landshövding P.H. Wikmark för Oskar I i den "Underdånig berättelse" han avgav strax efter sitt förordnande som landshövding här, och detta då fastän ju "avvittringen" vid denna tid var verkställd.

En annan för jordbruksnäringens vidkommande viktig faktor var den, att jordbesittaren denna tid och till senare hälften av 1800-talet så gott om uteslutande bedrev sin näring i självförsörjningssyfte. Han såg sålunda till, att jorden avkastade tillräckliga mängder föda åt en för familjens vidkommande tillräcklig mängd kreatur av olika sorter, men med den ymnighet av självväxande ängar och hagmarker som då förefanns, behövde bonden aldrig vända en teg för dylika ändamål. Det var sålunda endast fråga om att bereda plats i bearbetad jord för det uråldriga, sexradiga kornet, som ju då och ännu i vår tid utgör jordbrukets egentliga brödsädesspannmål här. Ofta bodde dock gifta barn i familjen kvar hemma såväl längre som kortare tid, och en naturlig följd härav blev ju ökat antal familjemedlemmar och härav i sin tur framvingad ökad avkastning av jord och ladugård. Men så länge jordbrukaren emellertid endast bedrev sin näring i självförsörjningssyfte, blev det ingen egentlig fart med odlingen, ty avkastningen stod alltid i proportion till befolkning och befolkningstillväxt.

År 1791 verkställdes avvittring i Lulavan och fastställdes samma år den 24 december. Några egentliga, nämnvärda odlingar synas icke förekomma där då, om man tar hänsyn till byns stora jordareal. Vid förrättningen bakom byn av inrösningsjord 8.609,3 "refvar". Härmed fick dock icke jordbesittaren några bestämda gränser för sina ägor, och härigenom kunde förrättningen ifråga näpperligen i någon mån gynnsamt inverka på odlarhågen eller stärka besittarens ägandesänsla till jorden.

Avvittringen hade föregåtts av en jordrevning, som torde ha varit mer ineffektiv än avvittringen. Det var Karl IX som föranstaltade om denna senare åtgärd, och om såväl avvittringen och jordrevningen kan sägas, att de gjorde svårlidliga förhållanden för jordägarna än värre.

I Lulavan åtföljdes avvittringen av storskifte med början den 24 mars 1818. Denna förrättning leddes av lantmätaren L.P Bergner och fastställdes i april 1820.

Skiftet kompletterade föregående avvittring bland annat såtillvida att hänsyn togs till jordens värdegrad och samlade vars och ens ägor i så sammanhängande form som möjligt. I den redogörelse som upprättades över skiftesförfarandet och graderingen bestämdes beträffande den förut omtvistade värderingen att "biträdande Nämndemännen komma att Wårkställa (värderingen) på de grunder, att å den mäst swårarbetade marken icke får beräknas till högre än en Riksdaler Riksgälds sedlar."

Skiftesförordningarna ifråga godkändes och underskrevs av följande bönder i Lulavan:

Unga Eric Ericson E	Nils Åström F
Pähr Pärsson X	Paul Fabricius (utan bom.)
Eric Pärsson KE	Eric Ericson NE
Nils Eric Åström AE	Gamla E- Ericson (?) H & R
Gamla Johan Johansson H	För Joël Ericsons barn KE
Anders Andersson K	Lars Pährson H
Anders Nilsson X	Johan Andersson H
Johan Johansson (utan bom.)	Lars Jakobsson K
Pehr Isakssons arvingar genom förmyndaren Anders Andersson	Pehr Nilsson H
och (förmyndaren) Erick Pehrsson KE	
Isack Johansson III	Johan Johansson T
Olof Nilsson X	Nils Nilssons barn genom Olof Nilsson M
Lars Sundkvist o.H. H	Johan Johanssons förm. H
Jons Sandström H	

Överenskommelsen bevittnades av nämndemännen Elis
 Ölund och Fredrik B(er)bom. I andra överenskommelser härom före-
 dessutom namnet
 kommer Christmas Pherson T.

Enligt beskrivning över ”Storskiftesdelning av Afva Byns In- och Utägor” tillskiftades jordägarna gemensamt sålunda:

	Tunnland	Kappland
Gamla skatteåkern	39	1 9/16
Nybruksåkrarne	49	17 ½
Tillgångsmark	102	27
Odala ängarna (tax.)	129	15,268
Nybruks ängarna (tax.)	111	6,806
Rödningsmarken (tax.)	62	8,72

Skogs- och utmark jämte impedimenter m.m. utgjorde dessutom 1616 tunnland och 20.452 kappland.

Fördelningen av denna samfällda jord å de i Lulavan befintliga jordägarna blev:

Eric Erson 25/256 mtl	Nils Nilson 25/245 mtl.
Paul Fabricius 17/64	Nils Erson Åström 1/8
Johan Johansson 15/64	Isak Ersons barn 3/16
Lars Person Åström 3/32	Johan Andersson 39/256
Lars Johansson ½	Per Nilsson 1/8
Per Hanssons arvingar ¼	Johan Johansson 1/8
Johan Jansson 3/12	Nils Nilssons barn 1/8
Olof Nilsson 1/8	Jöns Sandström 3/32
Samt härutöver soldaterna Wahlberg, Sthål, Phil och Sponton var sin rote.	

För storskiftets utförande hade ovanstående bönder att erlægga 944 Riksdaler och 56 shilling, varav kosthållning och nämndemansarvodet upptagits till 269 Riksdaler och 16 Shilling. Av denna summa erlades 1820 den 6 juni en del och resten den 16 december samma år.

Man hade trott att denna skiftesmetod skulle stärka känslan av äganderätt till jorden hos bonden och härigenom hoppats att nu inga vidare hinder förelågo för honom att nedlägga ökat arbete på denna sin näring. Så blev dock icke. Resultatet av storskiftet härutinnan blev endast ökad missämja inom byarna.

En ny skiftesmetod för landet i sin helhet måste åstadkommas. Ett första resultat härav blev en skiftesordning kallad enskifte, som dock lyckligtvis aldrig genomfördes här.

År 1827 den 4 maj utkom stadgan om skiftesverket med bestämmelser rörande laga skifte, vartill vi här senare återkomma.

Men det fanns vid denna tid även andra företeelser än nu antydda som påverkade jordbrukande befolkningen här i för näringens bedrivande mindre gynnsam riktning. Så synes exempelvis upptäckten av malmförekomster i länet under 1600-talets mitt och därefter ha åstadkommit en redardation i odlingarna. I den mån dessa malmförekomster undan för undan upptäcktes, ökades befolkningens intresse för detta som de trodde föga krävande försörjningssätt, och snart finna vi allmänhetens uppmärksamhet så gott som uteslutande fäst på malmfyndigheter och inmutningar.

I sin förut omnämnda inlaga gör landshövding Wikmark också Oskar I uppmärksam härpå i samband med de lagbestämmelser rörande upplåtandet av obebodd mark för odling etc., som närmare behandlas i Modées lagverk av år 1741, tredje bandet, sidan 1806. Med skäl beklagar han sig storligen över både det avslappnade intresset för jordbruket och nyssnämnda lagbestämmelser tillkomst, som gävo upphovet till sammanslagning av nybrukares jordlotter till föga avkastningsrika bergmannadomäner. I denna tid, då en folkström sökte sig till Norrbotten och jordbruket genom krigspålagor av olika slag, gav ofullständig avkastning för självförsörjning, var det ju nödvändigare än annars att boden nedlade ökat arbete på jorden så att import för länets del kunde undvikas.

Men det skulle komma att ta lång tid innan jordbruksnäringen var på fötter igen, ty först under senare hälften av 1800-talet kan man börja tala om en jordbrukets uppblomstringstid här.

Med exakta siffror härvidlag kommer landshövding Wikmark oss till hjälp dels beträffande befolkningen inom Nederluleå socken och dels rörande odlingars arealer inom samma område 1855. I Nederluleå socken fanns detta år av åker 3,321 tunnland, av ängar och hagmarker 33,356, av skog och utmark 165,098, av sjöar och vattendrag 10.807 tunnland eller tillhoppa 228,446 tunnland till en för socknen gemensam folkmängd av 7,777 personer.

Beträffande jordens avkastningsförmåga uppskattad med länet som enhet konstaterar landshövdingen att å 133,873 tunnland allenast födas 2,750 hästar, 330 oxar, 12,366 kor, 2,478 ungboskap, 19,413 får och 363 getter. I förhållande till befolkningen finnes således 1 häst för varje 12, 2 kor för varje 5 samt 2 får eller getter för varje 3 person, ”ett förhållande”, skriver landshövdingen, ”som icke är tillfredsställande samt ådagalägger, att jordbruket ännu befinner sig i dess första utvecklingsstadium”

Icke ens under goda år kunde nu jordbruksbefolkningen här frambringa spannmål för sitt eget behov, utan avsevärda partier måste årligen importeras. Sålunda infördes 1856 till länet 11,451 tunnor spannmål och 295,747 lispund mjöl. Nästföljande år var införseln 22,388 tunnor spannmål och 245,970 lispund mjöl och år 1858 respektive 8,336 och 41,115.

Den beklagansvärda ställning vari jordbruket råkade vid tiden för Karl XII uppträdande, ville svårligen låta sig avhjälpas. Nya friska armar satte ju omsider spaden i jorden, men sviterna efter krigets sönderslitningar voro svårläkta och odlarens axlar tyngda av en hämmande börda. Med Rysslands oärliga och svekfulla utfall mot svenska Finland 1808 och härav följande beklagansvärda händelser för Sverige kom länets jordbruk åter att få sitta emellan och känna sig berövat odlarhåg och händer. Jakten och fisket blevo huvudintresset och utgjorde en mycket viktig näringsgren en följd av år. Detta resulterade helt naturligt uti sjunkande efterfrågan på dagsverkare. ”Inhysingarna” (förr gängse benämning på icke jordägande innevånare) måste sålunda söka hela sin föda i skogarna och vattendragen till förödande förfång för viltbeståndet. Priserna på dessa binäringars produkter sjönko katastrofalt och snart fanns föga efterfrågan på vilt och fisk.

Just vid denna tid, med början 1866, inträffade oförutsedda förhållanden för såväl bonden som affärsmannen. Vår landsdel hemsöktes av ytterst svåra klimatiska förhållanden, vars motstycke vi sakna i senare tid. År efter år slog skörden fel, och bondens brödsädesspannmål tog slut. Han hade snart icke ens utsäde för sina öppna tegar. Nöden här nådde sin kulmen åren 1867 och 1868, befolkningen måste tillgripa extra ordinära åtgärder för att uppehålla livet.

Betydande import av råg- förädlad och oförädlad- pågick, men dels saknades kontanta likvidationsmedel och dels var även frånsatt detta importen ingalunda tillräcklig för behovet.

Hackad halm och olika sorters bark torkades och maldes samt inmängdes i degarna vid tillredning av bröd tillsammans med någon del importerat rågmjöl.

Av skilda skäl skall här icke ordas om kreaturens utfodring under denna tid, då kanske mången icke riktigt kunde förstå, vad bitter nöd kan tvinga till. Men på förekommen anledning vill jag bestämt bortvisa påståenden sådana som att tallbarken var det enda artificiella inmängdningsmedlet i brödet. Sådana påståenden äro oriktiga.

På vissa håll användes ingen som helst tallbark eller granbark utan endast björkbark och fnösketicka. Av björkbarken använde man sig av det korkliknande lagret mellan näverhölje och trädstam. Denna togs oftast från fällda björkar som under savtiden berövats näverhölje å någon del av stammen. Denna bark söndersmulades först, varefter den torkades väl och maldes å handkvarn eller i skvaltkvarn. Vid användning av fnösketickan (björktjukan eller säljtjukan) avlägsnade man den gråa, hornartade "huven", som kastades bort. I övrigt förför man med denna som med björkbarken.

Men även om vi bortse ifrån dessa missväxtårs förödelse här så skulle jordbruket ändock med normal växtlighet i befintligt skick inte kunnat bringa självförsörjning till länets befolkning. Detta insåg man tillfullo under 1700-talet, men försöken att då vända bondens håg tillbaka till näringen misslyckades. Genom åtgärder från lantbruksakademien i stadgar av 28 december 1811 började man emellertid arbeta för åstadkommandet av ett hushållningssällskap i länet. Ett sådant kom också till stånd år 1814, men några skönjbara resultat av dess arbete finnas icke, och sällskapet måste på grund av bristande intresse från medlemmarnas sida och små kontanta resurser år 1824 "tills vidare" nedlägga sin verksamhet.

25 år senare, eller den 29 augusti 1850, bildades vårt nuvarande hushållningssällskap i Piteå, som då var residensstad. Det var alltså under en relativt svår tid denna nu imponerande institution började sin verksamhet. Dess första utveckling synes också ha gått långsamt, ty i anslutning av nya medlemmar så hade hushållningssällskapet vid starten cirka 50 st, men år 1855 hade knappast detta antal fördubblats. År 1869 räknade det cirka 500, men någon ökning blev det sedan ej att tala om förrän åren 1900-1905, då medlemsantalet mer än fördubblats eller till cirka 2.700 st. År 1920 var medlemsantalet cirka 8.300 st.

År 1859 den 1 december (H.h. 1858 s.88) hölls ett allmänt sammanträde med de som antecknat sig för aktier i "Luleå Lantbruks-Skolas Actie-Bolag", vilken institution efter många om och men trädde i verksamhet i Lulavan med S.A. Fogelmark som föreståndare och under namn av "Afwa Lantbruksskola". Skolan blev en s.k. mönstergård med en inköpt och disponibel jordareal av två och ett halft norrbottniska tunnland. Platsbor sökte sig icke in i skolan, då de ju hade tillfälle att ständigt följa den praktiska undervisningen utan inträde. Största antalet elever voro jämtlänningar och sockenbor från Råneå. Den teoretiska undervisningen vid skolan förevar varje dag mellan kl. 4 och 6 e.m. och den lejda arbetskraften var 1 rättare, 12 drängar och 3 pigor. Skolan upphörde i slutet av 1800-talet, men dess byggnad står ännu kvar i väl bevarat skick och ägs av hemmansägaren John Ekman.

Beträffande förmögenhetsförhållandena inom länet vid 1800-talets början kan det kanske vara av intresse att göra ett stickprov. År 1800 fanns ingen förmögen inom socknen men heller ingen utfattig. Fem år senare finns sammanlagt 16 "förmögne", 566 "behållne", 358 "fattige" och 82 "utfattige". 1815 finnas återigen inga "förmögne" och antalet "utfattige" hade då ökat till 260. (N.s.H. II s.697).

Vi befinna oss nu inför det avgörande skedet i jordbrukets historia här, nämligen tiden för laga skiftets genomförande. Detta pågick i mitten av 1800-talet i Lulavan, men fastställdes först den 3 maj 1869 ”å ägodelningsrättens vägnar av Alfred Waldenström”. Denna skiftesförrättning benämnes ofta ”storskifte”, vilket är oriktigt –åtminstone terminologiskt sett.

Genom lagars ingrepp under gången tid hade man insett, att den till synes självklara äganderätten till jord, som generation efter generation gått i arv, nu icke längre var så oomtvistlig. Man hade vant sig vid att betrakta den jordägan och den som sin egen, för annan oåtkomlig ägendom, varöver man hade att efter behag råda och ställa. Men ”lagmannen” (Torgny) upphovsmannen till landslagarna och sedermera även Gustaf Vasa bisprunget icke utan vidare jordbesittarna vid hävdandet av ”evärderlig” äganderätt till jord. Gustaf Vasas faderliga rotting valsade snart över bonden och dennes inbillade äganderätt, om jordbruket inte sköttes på ett förnuftigt sätt.

Undan för undan trodde sig bonden se sina rättsanspråk alltmer beskurna, och vid laga skiftets början hade sämja svårt att finna terräng, sedan alltså avvitrningen och storskiftet ytterligare tilltrasslat äganderättsbegreppen. På vissa platser blev nödvändigt att riva hus och hem och flytta allt till annan ände av byn, där förre ägaren ofta tog emot med varma servetter.

Reaktionen blev påfallande kraftig. Vikingablodet hade ännu icke riktigt sinat ut i ådrorna, och när nu nedärvd rättskänsla hos bonden kom i konflikt med lagpåfynd och påstridiga grannar, blev resultatet ofta rena handgripligheter.

När skiftet genomförts, började processerna. Kunde man icke på hitintills vanligt sätt få sina ”rättskrav” respekterade, så ville man nu söka värja sig med de vapen som lämnats i händerna på envar, nämligen lagen. Grannar instämde varandra och få voro de, som kunde anse sig nöjda med vad de fått. Ingivna process- och besvärshandlingar gävo upphov till muntliga kommentarer, då ord under upphetsning icke valdes så väl och nävar dansade på bordskivor. Men det var icke endast sämjan man härvid gick förlustig om utan även slantar, ty processerna kostade ju avsevärt, och några omfattande ändringar i skiftet kunde ju icke ifrågakomma.

Twisterna gällde så gott som uteslutande inägorna. Skogs- och myrmarker –åtminstone mera avsidens belägna sådana- torde icke ha ägt större värde för odalmannen då. Härom berättas från kusttrakten, att bönderna i en by (Brändön) icke ville samla ihop till ett ”skoämne” åt lantmätaren emot att han inrevade Fjukön till deras ägor.

Å hemmanet nr. 12 i Lulavan bodde vid denna tid Johan Magnus Nordström (f.1800) och hans hustru Brita Maja Olsdotter (f.1805). Nordström var son till Jakob Nordström (f 1773) och dennes hustru Greta (f 1775), vilka till Lulavan inflyttat från Holsvattnet.

Johan Magnus Nordström var nu till åren kommen änkeman. Hans 8 barn, varav tre voro flickor, vistades ännu hos sin fader. Hemmanet var ett genomsnittsjordbruk och varesig förhållandevis stort eller litet. Dels på grund av berörda anledningar i den profil ur jordbrukets utvecklingsskeden, som här ovan tecknats, och dels även beroende på att Nordström i stället för sin kära hustru hade måst anlita lejd arbetskraft i husmoderns för hemmets vidkommande så ansvarsfulla värvd, hade hemmanet och familjen åsamkats betydande skulder. En av sönerna, nämligen Isak Olof Nordström (f.1832) gifte sig snart och tog –som ofta den tiden brukligt var- sin hustru hem till fädernegården. Man hoppades i det längsta att kunna ordna upp affärerna när nu barnen voro vuxna och sonens hustru kunde bli husmor. Tvivelsutan

hade nog även detta gått, om icke just nu de hårda åren anstormat med köld och missväxt. År efter år frös potatisen ned i jorden medan man sökte bärga kreatursfödan å de självväxande ängarna och snart stod det fullt klart för husfadern, att familjen måste skingras, och härvid hade man nått fram till det ständigt viktigaste momentet i ett jordbruks fortsatta vara inom släkten.

Hur otaliga äro icke de fall, där en ung man och hans hustru under olika förhållanden anskaffat åt sig ett jordbruk och bearbetat detsamma under ett kvarts sekel, varunder de blivit välbärgade? Men hur ofta har icke ett sådant hemman i och med deras frånfalle genom ombytet av ägare gått sin undergång till mötes? Det är inte mening att insinuera eller klandra, men det beror på intresset för jordbruket, rådande konjunkturer i viss utsträckning och antalet arvingar, huruvida ett hemman skall kunna bära den vid arvskifte alltid uppkommande skulden å detsamma. Men alla dessa tre faktorer ha också varit avgörande intill överlåtelsen. Har intresset för näringen ditintills brustit, syns detta. Ha lågkonjunkturer och hård tid spelat in, så syns även detta, ty så länge tiderna är normala, skall ett i storlek lämpligt hemman under samma intresserade ägare oavbrutet gå framåt. Gör så icke är det icke hemmanets fel, kanske inte heller brukarens, utan orsakerna få måhända i flesta fall sökas på annat håll, t.ex. under diverse utgifter för diverse ändamål. En jordbit kan helt naturligt icke avkasta mera än till ett visst bestämt värde, och kan vederbörande inte inse detta och leva uteslutande på denna avkastning –om stor eller liten- skall naturligen jordbiten inom kort övergå i andra händer och familjen befinna sig på bar backe.

Att nu familjen å hemmanet nr. 12 i Lulavan måste skingras under antydda omständigheter, berodde icke av varesig det ena eller det andra vad här ovan nämnts utan uteslutande på sviter av hårda och betyngda tider med krigsförvecklingar, farsoter m.m. med stagnation och tillbakagång av näringen under ett sekel.

En av syskonen övertog hemmanet för 2000 kr, men förutom denna skuld måste han även ikläda sig andra för hemmets vidkommande befintliga småskulder. Något år innan detta inträffade hade Isak Olof Nordströms hustru skänkt sin make en gosse. Familjen flyttade nu in i en obobodd soldatstuga som inhysingar. På grund av vissa omständigheter hade den lille gossen som gåva överkommit en hemmansdel i samma by, och därtill hade nu fadern och modern brukningsrätt. Men jordbiten ifråga, 7/128 mantal nr. 11, var alltigenom jungfrulig mark, som aldrig känt beröring med spade, spett, gräv eller harv. Inga åbyggnader av något slag funnos därå uppförda. Platsen bar inga andra spår av bebyggelse än några bristfälliga gärdesgårdar och namnet ”Brännlandet”. Sagesmannan till denna uppteckning, f. hemmansägaren N.J. Isaksson i Lulavan, uppskattar den då (år 1864) uppodlade arealen av byns 32 norrbottniska tunnland jord till mindre än hälften mot nu.

Detta år voro de värsta stormarna efter laga skiftet över, och nu började Isak Olof Nordström tänka på att byta ut den av tidens tand gagna soldatstugan emot en egen gård å sonens hemmansdel. Han synade ut platsen för den blivande gården, röjde bröt upp stubbar, brände, svedde och gårdstomten blev tilltalande. Av ”Sakri-Lars-Olof” i Unbyn köpte han för 100 kr en gårdsstomme, uppförde den och försedde den med varmtak och mur. Ingen bro och inga golv i rummen funnos där, när familjen flyttade in. Kalla svepte höstvindarna fram och delvis igenom den halvfärdiga gården, men flammande brasor i hemmets värd värnade de tre därinnanför. Värre än köld och höststormars härjningar framträdde svårigheterna att i dessa i bygden fattiga tider åstadkomma något till livets nödtorft. Men också detta redde upp sig främst beroende på förmågan att försaka och ändå vara nöjd.

Under vintern var husfadern uppe i skogarna i timmerarbete. Emellanåt var han hem och provianterade och stannade då oftast hemma någon dag. Men han visste, att en bonde som vill framåt, aldrig får vara överksam, och under de dagar han stannade hemma, klöv han (med handsåg) golvstockar, bilade och hyvlade dem och fick sålunda under vintern golvyta i sin lilla stuga om farstu, en liten kammare och ett ordinärt bondkök. Det var alltså en stuga av den mest förekommande typen för arbetare utan jord och torpare. Den hade sålunda ingen som helst synlig släktskap med tvåvåningshusen eller de långa, låga stilrena norrbottniska bondebyggningarna med dess sirliga yttre snickerier och symmetriska fulländning. Icke heller påminde den mycket om den äldre typen av våra älvdalsgårdar, där fönster och dörrar ofta placerades liksom på måfå, varigenom de pläga utgöra ett pittoreskt inslag i utsökt naturomgivning.

Nej denna stuga var som sagt ett vanligt litet norrbottniskt krypin med kök i öster, och den blivande inredningen skilde sig icke väsentligt ifrån andra lanthems vare sig förr eller nu. Vid dörren till farstun stod mjölkskåp med pinnar för mjölktrågen. Nedtill var en avdelning för diverse redskap och kärl. Kopparrattusån stod mellan dörren till farstun och kammardörren, och den hemgjorda sängen med halmmadrass, långullfäll, ”mattäcke” och dunkudde stod längst in till höger i köket. Vedbänken var placerad på samma sida som sängen men intill muren, och något fönster fanns icke här. Den var avdelad i två rum, varav det ena var avsett för diverse klädplagg. Muren lämnade på denna sida upptill plats för tändvirket och stickor, och här löpte också ”smååsarna” med pinnar, varå fars bästa ”kängskor” (näbbskor) med uppvikta skaft hängde. Dessa smååsar voro placerade i lagom höjd från taket för att lämna plats för ullkorgar och sättpotatislådor m.m. ”Storåsarna” voro insatta i samma höjd men dessa löpte i kökets föra skönjbara längdriktning. På andra sidan muren var ”grytrummet” anbragt och försett med dörr och hemsmidda gångjärn samt ”vred”. I den öppna spisen med spishälla och ”rithällor” av järn fanns ”grytvindan” med hål för ”lysstickan”. På grytvindans krok hängde ibland mors färggryta, och den blankskurade kopparkaffepannan med sina långa svängda ben stod längre ut på spishällan. Murstolpen var icke blanksliten som brukar vara fallet i gårdar med många barn. Snett emot sängen invid fönstret på andra sidan köket stod mors vävstol så gott som året om och intill denna en låda med olikfärgade, färdiga nystan, mattor och mattstickor. Vid kökets andra fönster stod familjens fyrkantiga fällbord med brödlåda, vari även fanns ett särskilt fack för matskedar. Fyra furustolar med platt ryggstöd och sittbräda funnos även i köket förutom ”skohöstolen”, vars halva lock var uppfällbart med gångjärn av läder. Den innehöll oftast prima långt starrhö och några torkade ”skovikar”. Väggar och tak voro oklädda men vitmenade, ehuru de icke lämnade några som helst märken efter tapetstockar. Invid köksdörren och mjölkskåpet hängde en del dagligdagspersedlar; resten dylikt hängde på träpinnar i farstun. Klocka hade man ännu inte lagt sig till med, men ”när solen stod mitt på Storboberget var klocka 12”. Och detta var icke det enda berg som fanns. Snöberget, Trappberget, Svallmyrberget, Näsberget, Lill-på-Berget m fl kunde så gott som hela årstiden tala om för platsbon den ungefärliga tiden, och minuterna räknade man inte så noga med på landsbygden. Var kl. fem minuter över nio på morgonen, så var den ”in i tio”; var den fem minuter i halv åtta på kvällen, så var den ”väl sju”.

Sonen i huset sökte sig snart anställning som brädgårdsarbetare, en syssla som han sedermera innehade i tjugosju år. Endast under den brädaste tiden vid skörd och sådd lämnade han sin anställning, vilken helt naturligt inbringade honom ett välbehövligt tillskott av kontanta inkomster för familjen.

Medan modern ännu inga kreatur hade att sköta, lät hon slagbommen dunka dag ut och dag in. Revstol. Spinnrock, nystträ och skrubbsäte tävlade om plats i köket, och ibland kom far med sin hyvelbänk dragandes. Men man var ju ingalunda trångbodd och dessutom i behov av både kläder och möbler. Snickra kunde far för övrigt bara under den ljusare delen av dagen. Kvällar och mornar fick han laga skor och laska i selar bredvid brasan, och där satt mor också vid spinnrocken, när hon icke väntade på att grytan skulle ”ta till” så hon fick ”smälta” kvällsgröten.

Dagsordningen var något litet annorlunda då än nu. Vintertid steg man upp halv fyra, slättertids medan daggen låg som tätast omkring halv 2, halv tre eller så och just icke mycket senare annars under sommaren. Det var vid denna tid vanligt, att kvinnfolk, innan de gingo till ladugården på morgonen, hade kardat en ullskölja, och ändock skulle korna vara ”gjorda bort” senast halv 6. Samma morgonordning åvilade männen, fastän med andra sysslor. Funnos icke hästutredningspersedlar bristfälliga eller skor som behövde efterses, träslöjdade man, sydde arbetshandskar av kalvskinn, smorde läder eller putsade yxskaft. Det enda uppehåll man unnade sig var ”middagsluren” om 30 till 45 minuter, och då ansågs kvällen ”tidig”, när arbetet för dagen slutade kl. 8.

Före inflyttningen i hemmet hade far överkommit fyra lador, som han fått sätta upp, ty hemmanet hade tillgång till självväxande hö. Där man så kan, börjar man ju med uthusens uppförande och trevnaden för kreaturen, innan man tänker på sin egen komfort. Att stiga upp på timmerknuten med solen var bara en lek för husfadern, och han hann vara där i flera timmar varje morgon på våren ”och ändå uträtta sitt” under dagen. Inom ett år från familjens inflyttning i sin stuga var ladugården färdig och två kor fastklavade i densamma. Sonen hade förståss hjälpt till med spett, spade, flåhacka och odlarkilden, ”låna” i jorden och stenarna, och man kunde fördenskull samma höst skörda en teg korn och några skäl potatis.

Häst hade man ännu icke råd att för beständigt hålla sig med och därför drog man åkervälten emellanåt och årdren med. Men man fick allt lov att låna sig häst för vintevedens framforsling ändå, ty att dra hem sin vid gjorde endast verkliga inhysingar. Efterhand som arbetet i jorden ökades, köpte man häst på vårsidan för timmerkörning och vedframforsling. Hästen användes sedan under sådden, varefter de nedslaktades eller såldes. Det var gamla hästar förstas, och fodermängden under vintern var liten nog ändå för de båda korna och fåren.

Det såg lovande ut i början, men så kommo helt lömskt de kalla somrarna och nödåren. Vad hjälpte det då vara idog och hoppfull. Nu var det icke fråga om inknappning längre utan umbäranden! År efter år slog skörden fel, och slutligen hotade de klimatiska förhållandena att alldeles vända bort bondens håg från jordbruket. 1868 kom råg upp till Lulavan på själva midsommarafton. Vid denna tid, fast något senare på året, lär en annan båt lastad med råg ha strandat någonstans utanför Junkön. Det torde ha varit i oktober eller ev. något senare, ty när man for ut och bärgade lasten, hade det frusit till så att man åkte släde. Den strandade båtens last var frusen, men ”rågmattorna” voro icke mindre begärliga härför. I barkbrödet blandade man endast så mycket råg, att degen ”höll ihop” och lät sig bearbetas. Vilt, fisk och rågbröd blevo den dagliga kosten.

När jordbruket omsider efter dessa hårda år åter tillvann sig odalmannens intresse, växte icke tegarna så värst mycket varje år, dels på grund av en rådande osäkerhet och fruktan för flera oår och dels på grund av de ännu här mycket primitiva jordbruksredskapen av olika slag. Spaden bearbetade så gott som uteslutande nyodlingstegarna, och först i bearbetat skick kunde de sedermera överfaras med ”åkervälten”. Förutom dessa redskap funnos endast årdern och rullharven och samtliga voro hemsmidda. För Lulavans vidkommande tillverkades sådana redskap jämte bössor m.m. av smeden Sandberg i Unbyn.

Den första bekantskapen med plog i egentlig mening här gjordes vid denna tid. Två bröder med namnet Olsson, varav den ene bodde i Gammelstad och den andre i Rutvik foro omkring med häst, rist och ”vermlandsplog” och hjälpte bönderna med en första vändning av tegar. Bröderna voro bördiga från Värmland, och deras plog torde även ha tillverkats där, av namnet att döma, men denna plogtyp fick sedermera namnet ”storvälten”. Det var icke så värst dyrt att leja bröderna Olsson, ty de begärde endast 1 sh bc pr famn om man själv ville hålla kusk. Men brått hade de under plöjningen, och hästen sparade de icke på. ”Slå på, slå på”, var deras ständiga tillrop åt kusken under arbetet.

Far lejde även dessa bröder och detta var för övrigt det enda han lejde i hela sitt liv, om man gör undantag för tillverkning av näbbskor och något litet i sömnadsväg.

Färjan, byns förbindelseled med norra Sunderbyn, var ursprungligen ett verka av ”baron Hermelin” (friherre S G Hermelin 1744 – 1820) liksom även vägen Selets bruk och Lulavan. Friherre Hermelins masugnsbygge i Selets bruk gav upphovet till vägen ifråga, men det var icke så lätt för honom att få bönderna att dra fram denna väg över Råberget, dels emedan företaget som kommunikationsled kanske icke till fullo visade sin nytta även för bönderna själva, och dels emedan företaget ju var förenat med avsevärt, tidsödande arbete. Men det säges ännu i Lulavan, att ”baron Hermelin” icke lät sig så lätt avspisas, och när han hörde att böndernas ovilja för vägföretaget delvis baserade på ängslan för behövlig ersättning, lär han ha yttrat: ”Men om jag lägger tolvskilling vid tolvskilling utefter hela den sträcka vägen skall gå, blir det då inte väg”.

Samtidigt med Hermelins vistelse å Selets bruk och någon tid senare pågick i Lulavan skeppsbygge av en herr Liljesköld. Varvet var beläget invid nuvarande färjstället, och ett år lågo icke mindre än tre skepp färdiga å byggplatsen, varav ett låg på själva ”baron Hermelins” färjbrygga. (Det var nämligen icke enbart vägen Selets bruk och Lulavan som blev en frukt av hans förtjänstfulla verksamhet, utan även den första roddfärjan och färjbryggornas tillkomst voro hans verk, och han avlönade för övrigt även en tid färjkarlen). Skeppsbyggnadsarbetet var en avsevärd inkomst för byns skeppstimmermän, varav även fadern till vår sagesman här kom i åtnjutande. En annan näringsgren vid denna tid var ”saltbittersjuderiet (salpetertillverkningen), men i Lulavan funnos enbart fyra sådana näringsutövare, nämligen två med namnet Fabricius samt Erik Erson och en J Sandström egentligen hemma från Bensbyn.

Den mest betydande inkomstkällan för byn var dock –jordbruksnäringen frångagen- laxfisket. Det påstås att Lulavans laxfiske skall vara socknens äldsta och detta vill icke precis säga så litet, ty redan under 1300-talet fångade man lax här. Senast ombyggdes laxfisket omkring 1832 av en finne, som gjorde det till ett s.k. kålkfiske. Vid tiden för ombyggnadens vidtagande lämnade fisket en mycket liten fångst, men långa tider efter ombyggnaden var en dagsfångst av 400 laxar icke alls ovanlig.

Fisket har varit en byaegendom, där man fått förvärva hel- eller halvlott, och avgifterna för en halvlott har varierat mellan 100 och 1.800 kr. Härutöver fick man tillhandagå icke enbart med arbete vid kålkning i tur och ordning utan även vid reparationer och underhåll.

Höstetid, när fångsten för sommaren avslutades, var det gängse bruk att nyttjarne avhöllo ett "laxkalas" med drykjom "så att laxen fick simma", och denna plägsed förekommer även nu, fastän de årliga fångsterna nu ibland icke släppa till tillräckligt med fisk, för att kalasen skola kunna vara årligen återkommande. Den utomstående som haft nöjet deltaga uti ett sådant laxkalas kan säga, att det är en hel liten upplevelse som han sent glömmer. Att lax vid dylika tillfällen serveras anrättad på alla tänkbara sätt behöver väl här knappast framhållas. Men det är icke endast lax och stimulantia som skänkes, utan där serveras också utsökta smörgåsbord med varmrätter, bastanta mellanrätter med kraftiga såser, nyponsoppa med vispad grädde etc. jämte stora bunkar ostkaka. Den sistnämnda för Norrbotten karaktäristiska rätten avnjutes oftast sist i måltiden och nedsköjes med kaffe -och bröd för den som orkar.

Börjar ett laxkalas kl. 7 em. en lördag, så är det knappast tid att gå hem förrän på morgonkvisten och under denna tid har man hunnit undfågnas med åtskilliga "varv" och dansa tjugominuterskadriljen flera gånger om, medan tjänstvilliga händer plockat och smällt i kärl och serviser i köket.

Det är förnämligt att se de helgdagsklädda gamla och unga som bänkat sig runt salen på iordninggjorda sittplatser och med synbar förtjusning smånickande åse "turerna" i kadriljen. "Gossarnas ring", "flickornas ring", "stora ringen" jämte "klappkadriljen", "polskkadriljen" och "marschkadriljen" avlösa varandra och nästan behändigast framträda de ofta återkommande "skeelen" med sina artiga bugningar och krus. Ingen lätt sak är det att hålla turerna i minnet både för de dansande och spelmannen, och kanske främst härav beror det, att denna ståtliga dans nu knappast förekommer i allmänt bruk på annan plats än i Lulavan. Denna rest från ett äldre pompöst folkliv, som kadriljen utgör med sina glada, lekfulla turer och toner, börjar dock även numera i någon mån hos yngre generationer på platsen få lämna rum för ledvrickningar och synkoperat oljud. Men, som sagt, ännu stämmer dock Lulavans taktfasta spelman sin fiol, medan gamla och yngre förhoppningsfullt ställa upp till kadrilj, och detta icke enbart på större kalas utan även till och med någon gång i vardagslag, då tillfälle härtill gives.

Dagen efter ett laxkalas "första natt" återstå ännu nästan häften av alla matsliga läckerheterna som måste konsumeras under söndagens lopp. I tid infinna sig "rederskorna" med biträden och göra maträtterna iordning, diska kärlden och städa rummen, och snart sitta gästerna bänkade igen kring borden vid kalasbröd och kaffe. Ingen offentlig tillställning i affärssyfte, hur raffinerad den då än må vara, kan bjuda sina gäster samma trevnad som här, ty här får man och känner hemtrevnad, och när spelmannen ånyå knäpper på strängarna i salen, hastar såväl 75-åringen som tjuugoåringen och gör sig i ordning till en sväng.

Byns ungdom har städse saknat det ombyte som fädbolivet fört med sig för andra platsers ungdom i vår landsände. Där har nämligen icke funnits fäbovall i egentlig mening utan endast här och där i utmarkerna enstaka, relativt fåtaliga och vitt om spridda sommarladugårdar, dit mjölorskor begivit sig morgon och afton utan att övernatta eller eljes stanna där längre tid än sysslorna krävt. Men kovaktare har man städjat, varibland "Lapp-Lasse" intagit en ledande plats. Förmodligen strövade då (omkring 1850) björnar ännu ikring å byns skogsskiften, ty denne vallare lät ibland höra sina toner ur näverluren för att hålla dem på avstånd. Annars var han en besynnerlig människa att vara orädd. Att tänka sig så mycket oknött som denna Lapp-Lasse såg och visste om utan att vara det minsta rädd.

Och just där kring Tältjärn höll han för det mesta till, där rået huserade vilt med en rödklädd fiskande gumma som vakt mitt ute på tjärnen. Ingen annan människa än Lapp-Lasse vågade sig i ensam dit efter skymmning, men även i sällskap darrade man ofta i knäveckan vid blotta tanken på att besöka Tältjärn. En ”fabriciusmora” hade gått däråt en gång och huggit ”dorj” (granris), men när hon skulle börja kvista granen flög yxan från skaftet och strax upptäckte hon en stor rödklädd gumma med ett blodigt barn i famnen. Den rödklädda kvinnan sträckte fram barnet sägande: ”Här har du nu. I fjol brände du upp ett barn; i år har du huggit ihjäl ett annat. Ta det nu”. Huudå.

Men det var förstås inte bara i Tältjärn som oknött huserade. Åt unbyhållet fanns det nog också. Där hade sedan länge ingen vågat färdas vid mörkrets inbrott, och hästar och människor som icke kände till platsen blevo vettskrämda, när de kommo dit. Isak Olof Nordström var också där en gång och hörde det besynnerliga visslande lätet och vart ju rädd, förstås. Men han ”gick tillbaka” och undersökte platsen vid detta led (grinda) och se i ena ledstolpen var borrarat ett hål, som han täppte igen, och nu försvann ljudet för alltid.

Men med den tidens förekomst av allehanda signerier var det ju icke så anmärkningsvärt att vissa hemska spökeritilldragelser aldrig blevo berättade eller kända av annan än den som upplevt dem. Det var ju osäkert nog ändå vetskapen om dessa förutan. Icke så att man någonsin behövde befara att rået gick till handgripligheter, ty man slapp alltid undan med enbart förskräckelsen.

Ett mäktigt bistånd mot trolltyget hade människan i kristendomen, som då var a och o i helg som söcken, i sorg och glädje, ja kort sagt i alla livets skeden. Vetskapen om sin själs frälsning genom gemenskap med Gud stärkte självtilliten i svåra situationer och skänkte en övertygande känsla av beskyddelse icke enbart gent okulta företeelser utan även vid andra obehagliga möten på livet väg.

Man knotade heller icke när kyrktornet i Gammelstad skulle uppföras och ”kvartermästare Almkvist” från Lulavan ville ha hjälp. Isak Olof Nordström var också med där och släpade sten. Men så hade man också både glädje och välsignelse härav och detta icke endast vid kyrkobesök utan även annars. När vinden var gynnsam och man av någon anledning nödgats stanna hemma från tempelhögtid, kunde man avlyssna den vigda malmens bing bång och i tankarna för sin inre syn åse, hur de högtidliga kvinnliga kyrkobesökarna i svarta schaletter och kjolar med släpande skoningsband åtföljda av sina män skrida fram mot stegportarna tysta och anständiga. Man kunde höra när orgeln brusade fram en bröllopsmarsch med återljud i väggar och valv och se när bruden med guldkrona, släp, rodnande kinder och sänkta blickar försiktigt nalkades altaret stödd av brudgummen och åtföljd av tärnor och marskalkar. Man kunde se, huru allas blickar följde brudparet ända fram till altaret, och man kunde höra hur rösten vibrerade, när löftet gavs. Ja man kunde, tyckte man, praktiskt taget följa hela gudstjänsten från början till slut, och när man omsider träffade någon kyrkobesökare vid tillfället, så fick man veta, att vad som förevarit i verkligheten icke mycket avvek ifrån vad man själv tänkt sig, när man på cirka 10 km. avstånd avlyssnat kyrkklockornas manande ljud.

Vid spinnrock och brasa, vid vävstol och hyvelbänk, överallt blevo kyrkohögtidigheterna med dess tilldragelser ventilerade utan att dock inkräkta på arbetet. Men lättast kunde de dryftas vid de långa bakborden, där man kavlade ut, naggade och gräddade lika gesvint medan man pratade. Här fanns alltid dessutom någon av husets folk som kunde fylla i med ett par ord där så behövdes, och när man sedan vid måltid eller kaffe slog sig på magen för att avlägsna mjöldammet innan man satte sig, kunde man njuta vila både för armar, ben och tanke om man så ville.

År 1875 var vår sagesman vuxen karl. Fadern och sonen hjälptes åt att ”bygga i” gården med ett större rum åt väster till. Året härefter uppfördes ny ladugård med stall och gödsellider. Ladugården inreddes nu för 6 kor med fårkätte, svinkätte och kalvkätte. Någon lejd arbetskraft hade man icke möjlighet att anlita, då byggnationerna ändock slukade mer än tillbörligt med slantar för husets dåvarande vidkommande.

Välståndet hade visserligen växt sedan 1864, men mycket återstod ännu att ordna med, som kostade pengar, innan man tyckte sig ha kommit någon väg. Endast en obetydlig del av jorden var ännu uppodlad, och utöver husets eget behov hade man icke anledning sträva efter ytterligare avkastning från jorden. Man odlade korn, havre och potatis samt något lin.

1886 gifte sig sonen och tog sin hustru hem till fädernegården. Gamla mor fick sålunda litet lindrigare med sina bestyr, men ännu stod hon dock ifrån morgon till afton med innegörömål. De klimatiska förhållandena voro nu gynnsammare, och sedan nu lantbruksskolan en lång tid varit på platsen, hade jordbruksnäringen i allmänhet sett tagit en gynnsam vändning.

Ännu förekom jakt ehuru icke som näring. Den gav dock denna tid ett gott utbyte för besvären, i det att 10 harar och däröver icke voro sällsynt byte för några timmars strövande i skogar.

Något annat fiske än laxfisket har egentligen icke idkats i Lulavan – icke av någon som helst betydelse. Först på senare tid har man börjat fånga lake försöksvis. Detta fiske förefaller närmast som förroskullsfiske i det att levande mört- eller sep-agn icke komma till användning, utan härtill använder man sig av nejonögon, som fångas i Sävast och inköpas av vederbörande till ett pris av i runt tal 2 öre per styck. Givetvis fås å dyliga agn endast lake.

Jorden var sålunda så gott som enda födkroken för bonden nu, och vid denna tid växte uppodlingarna avsevärt hastigt. År 1895 bekom sonen i avkastning från sitt jordbruk ca. 30 tunnor korn, vilket vid försäljning betalades med 14 till 22 kr per tunna. Av potatis odlade man nu endast till husbehovs och havre likaså. Den sålunda på enbart tio års tid mångfaldigade avkastningen berodde kanske främst på, att sonen som husbonde en smula lagt om näringen, nu sedan han slutat som brädgårdsarbetare. Han hade bland annat länge haft sina tankar koncentrerade kring de onyttiga myrmarkerna, som ingen använde sig av vid den tiden i odlingssyfte. Fadern varnade honom, men sonen dikade först ut en teg, bearbetade den och sådde korn. Skörden slog väl ut och han beslöt sig för att fortsätta. ”Du är tokig karl, det kommer inte att betala sig”, varnade fadern, som hellre ville på basis av egna tillförlitliga rön, knoga på i stenbackarna med mångdubbel möda. Men ehuru myrarna tarvade god gödsling, fann sonen att det likväl bar sig att beså dem.

En ny brännande fråga uppkom härvid, nämligen gödsel frågan. En bondes kreatursbesättning skall ju alltid stå i proportion till den yta som skall gödslas, och endast i undantagsfall eller som fyllnad bör han använda sig av konstgödseln, vilken visserligen är värdefull men också rätt dyrbar att använda sig av, där sådant sker i större utsträckning. Hitintills hade sonen fyllt sina merbehov av gödsel från Svartöstad, där ”viborgsfosfaten” tillverkades. Han hade behov av cirka 10 skr. per år och dessa kostade 12 kr stycket. Givetvis hade icke det lilla hemmanet om något över 3 skelland kunnat bära en sådan utgift alltför länge, men detta var sonen också på det klara med och vidtog åtgärder härför.

Han utökade sålunda antalet kor till 8 st, och härmed hade han nått det maximum, som kunde anses motsvara hemmets förmåga. Hellre sålde man då några skrindor hö än man höll sig med för stor kreatursbesättning och köpte sådant.

En gynnsam tid inträdde för jordbrukaren. Malmfälten befolkades alltmer och blevo goda avnämare för produkter från jorden. Undan för undan som tegarna växte ut, odlades härpå potatis, som nu lättast fann avsättning. Korn odlades blott till husbehovs numera. Bonden räknade potatisens avkastning som åttafaldig.

Enbart från Lulavan sändes dagligen 3 lass mjölk till malmfälten under en följd av år. Hitintills hade man ju icke utom byn avyttrat just alls någon mjölk, utan överskottsmjölken hade -innan byns mejeri tillkom- beretts till smör, vilket underlättade försäljningen. Sedan mejeriet blev till, sände man sin överskottsmjölk dit, och mejeriet i sin tur till annan mellanhand och konsumenterna.

1906 blev sonen tvungen att ånyo uppföra en ladugårdslänga med stall m.m. Storindustrien hade nu som bekant vuxit ut och dess för- och nackdelar voro nu fullt skönjbara inom landsbygden. I största allmänhet torde den vid denna tid ha trängt undan hemmaindustrin och sålunda fått många flitiga händer att avstanna i bondehem. Självfallet blev bondens förlust härutinnan icke enbart förlorade arbetstimmar i hemmets förkovran utan också ständigt stegrade utgifter. Jordens avkastning hade vid denna tid mångdubblats från laga skiftet, men befolkningstillväxten hade ingalunda växt i samma proportion. Rockhjulet, vävstolen, strumpstickan, skrubbsätet och kardarna stannade av alltmer, och för de uppodlade viddernas förvärvande och förädlade fanns intet intresse till övers för en betydande procent av bondeungdomen, vars håg övergått till åtkomsten av industrianställningar.

I Isak Olof Nordströms hem hade man dock föga men av denna omsvängning, ty där spann och stack man, vävde och klädde sig, tröskade, bakade, slaktade och utgifterna i hushållet fick icke växa ut. Odlingarna fortskredo i ökat tempo med förbättrade redskap undan för undan och snart hade sonen varje tumsbredd jord uppodlad och var själv en i bästa mening välbärgad bonde, som överkommit världskrig och efterföljande högkonjunktur utan att någonsin låta klingande överflöd ramla mellan fingrarna. Och ännu ser man ofta vid färd genom Lulavan en rakryggad åldring stå vid huggkubben bredvid vedboden och i sitt åttonde decennium svänga yxan. Detta är sonen, Nils Johan Isaksson, och varken han eller hans föräldrar ha någonsin haft tandvärk eller anlitat läkare för någon sjukdom. Men de ha heller aldrig varit sjuka, och läkare ha endast en gång tittat in hos dem och då på grund av en lindrigare ledvrickning som mor ådrog sig förra året. Denna sällsynta hälsa har bidragit till till, att huset ifråga –med undantag av vad ovan nämnts- hittintills aldrig behöft leja för något arbete trots familjemedlemmarnas ringa antal.

Avskrivet från 24 folioblad av Jan-Erik Nordström i juni 2009.
Foliobladen finns hos Eva Johansson och originalet på Länsmuséet.